

Олексій Сухомлинов

Бердянський університет менеджменту і бізнесу

Berdiański Uniwersytet Zarządzania i Biznesu

Бінарна опозиція «Свій» – «Чужий» як спосіб світосприйняття

У сучасній науці бінарна опозиція «Свій» – «Чужий», у контексті процесів формування національної ідентичності в літературі, є надзвичайно важливою категорією для висвітлення проблем індивідуальної, колективної, національної ідентичностей тощо [4, с. 78]. Дослідження будь-якої пограничності, що пов'язані з тотожністю, обертаються довкола понять «Я» – «Ми» – «Вони» або «Свій» – «Інший» – «Чужий», їхня семантична опозиційність базується на стереотипах різного типу та проявляється у процесі ідентифікації.

Проблеми ідентичності, формування та значення національної самосвідомості для процесу націотворення розглядалися вже протягом кількох століть, починаючи від Й. Г. Гердера та Д. Мілля до В. Коннора та Г. Сетон-Вотсона, а також представлені в сучасних концепціях Е. Гелнера, Е. Еріксон та Ю. Габермаса, працях українських учених – О. Антонюк, Й. Вирост, П. Гнатенко, М. Головатого, Є. Головахи, В. Єршова, О. Забужко, В. Зарви, Г. Касьянова, З. Когута, А. Колодія, С. Кримського, В. Лісового, Г. Мережинської, Є. Нахліка, Ю. Павленко, Р. Радишевського, Ю. Римаренко, В. Смолія, А. Цофнас, польських дослідників З. Бокшанського, К. Заяса, Е. Касперського, К. Кваснівського, А. Клосковської, Я. Мухи, Б. Синака, Ст. Ульяша, Е. Чаплієвича.

Питання функціональності досліджуваної бінарної опозиції актуалізується у контексті аналізу суспільно-культурного феномену – польсько-українське пограниччя, тобто східних прикордонних територій колишньої Речі Посполитої – «кресів». Варто згадати, що в польському літературознавстві та культурології поняття «креси» – це повноцінний науковий термін, щоправда полоноцентричним, та позначає так зване несиметричне пограниччя. У своїх наукових працях Станіслав Ульяш, один з головних промоторів «кресів», слушно наголошує: «Ця назва є аксіологічно забарвленим синонімом пограниччя» [14, с. 12], зміщуючи тим самим акценти в бік культурного діалогу. Ретельний аналіз засад функціонування розглядуваного поняття дозволяє стверджувати, що сьогодні креси мають символічну та сублімаційну форму, означають певний тип свідомості, чуттєвості й уявлень, по-іншому, бачення світу.

Важливим моментом є також той факт, що у польській науці слово «Креси» має подвійне написання: з великої та малої літер, що є ще одним доказом складності розглядуваного явища й амбівалентного його розуміння. Усвідомлюючи його полоноцентричну семантику, К. Квасневський намагається віднайти в цьому слові більш нейтральні сенси, прив'язуючи його до територіально-просторового виміру: «Вживання терміну «Креси» з великої літери доводить, що ми хочемо бачити в ньому регіон, а не тільки напрямок експансії, хочемо, щоб значення цього терміну еволюціонувало так само, як семантично споріднений термін „Країна”» [12, с. 69].

У цьому контексті хочемо наголосити, що аналіз понять «креси» і «пограниччя» на тлі сучасних тенденцій показує, що дослідницька оптика початку ХХІ століття дає необмежені інтерпретаційні можливості, що в свою чергу призводить до широкої полеміки у наукових колах. Враховуючи близьку сусідство та багатовікову традицію коекзистенції українців і поляків на одній території назріла нагальна потреба опрацювання єдиної об'єктивної візії спільного минулого та культурної спорідненості, яка б дала можливість правильного прочитання кодів багатоетнічної спільноти Кресів. Цілковите відкидання чи ігнорування двосторонніх впливів та факту присутності польської культури на українських землях замість діалогу з нашими сусідами може призвести до „альтернативного монологу”.

Отже, аналізуючи гетерогенні терени польсько-українського пограниччя, дослідження завжди спиратимуться на бінарну антиномію «Свій» – «Чужий» або ж на дихотомію «Свій» – «Інший».

Цікавий погляд на цю проблему представила Т. Колосок у статті «Культурна ідентичність як сприйняття чужого», зазначаючи, що кожна культурна спільність, окрім уявлення про свою власну культуру, формує уявлення про *інший*, відмінний від *свого* світ, що міститься за межами прийнятної смислової та нормативної шкали і, у свою чергу, сприяє формуванню культурної ідентичності. (...) Культурна ідентичність є результатом ідентифікації з певною культурною традицією, однак для цього необхідна наявність *іншого*, іншої культури. Процес ідентифікації неминуче пов'язаний зі спробами осмислення *свого* через *чуже*, у зв'язку з цим є надзвичайно актуальним вивчення проблеми сприйняття *чужого* [2, с. 33].

В. В. Навроцький наголошує, що найбільш повно етнічність виявляє себе у взаємодії етносів, тому аналіз дій, спрямованих на представників іншої групи (чи на всю групу в цілому), є одним з найбільш ефективних інструментів етнічної ідентифікації індивідів і груп. При поясненні такої ідентифікації зазвичай спираються на такі показники: індивіди певної етнічної групи розпізнають один одного як членів своєї групи, знають, хто не входить до їх групи, знають, в яку групу входять «Інші», припускають, що ці «інші» також; мають відповідне знання, тобто припускають наявність спільного знання стосовно меж етнічних груп. Однак таке пояснення формування феномену «ми» і його протиставлення феномену «не-ми» не є

специфічним для етнічної ідентифікації, бо воно може бути застосоване і для характеристики інших груп, наприклад, політичних партій [5, с. 294].

У тому чи іншому кшталті активне протистояння *чужому* притаманне будь-якій культурі, будь-якому цілісному й самодостатньому організму як певна імунна функція, котра зберігає *Власне* (власну культуру) в недоторканності. Деякі вчені вважають, що в певних історико-культурних ситуаціях зустріч з незнайомим і незрозумілим *іншим* змушує готуватися до найгіршого розвитку подій, *інший*, *інша* культура, які виявилися розміщеними на межі *власного*, наділяються ворожими і навіть агресивно-іраціональними характеристиками [7, с. 24].

Антропологи, культурологи, філософи намагаються обґрунтувати функціональність «мотиву суверенізації *чужого*». Зокрема, філософ Е. Левінас намагається визначити *чуже* не як модифікований феномен (за допомогою чогось іншого, яке зводиться до власного), а в його оригінальності, *чуже* як таке, *чуже* в його чужинності. Будь-які спроби визначити *чуже* за допомогою традиційних методів і способів пізнання виявляються неспроможними. *Інший* у його чужості – це трансцендентний феномен, що перебуває поза сферою нашого досвіду. Як тільки феномен *Іншого* входить у сферу нашого досвіду, він втрачає свою чужість і оригінальність, перестає бути чужим. Французький філософ стверджує, що якщо іншого зрозуміти й до кінця пізнати, то він перестане бути іншим [1]. Схожу точку зору висловлює й німецький дослідник Б. Вальденфельс, автор метафори «*шкода чужого*»; філософ вважає, що спроби призвести *чуже* до висловлювання власного смислу знищать *чуже* як *чуже*. Абсолютно *чуже* – це завжди неосягнене, воно як таке, якщо стає набутиим і пізнаним Своїм (тобто освоєним), зникне, розчиниться у *своєму* [7, с. 75-79]. На противагу думкам Е. Левінаса і Б. Вандельфельса, російський дослідник Р. Шукуров, зазначає, що «...процедура освоєння зовсім не призводить до зникнення Чужого. Чуже як таке продовжує бути присутнім у *власному*...» [7, с. 23].

З російським дослідником цілком погоджується вже цитована Т. Колосок стверджуючи, що Чуже й надалі продовжуватиме існувати у *своєму*, зітнуться лише гострі кути [2, с. 34]. Проте на нашу думку, в залежності від часопростору, особливо на культурних пограниччях, може відбуватись важлива трансформація: категорія *Чужого* пом'якшується до *Іншого*, але не *Свого*. Саме цю більш нейтральну категорію вживали у своїх працях Емануель Левінас, Жак Лакана, Цветан Тодоров тощо. Польський вчений Войцех Калага підкреслює, що в усіх галузях гуманістики поняття *Інший* має неабияке значення і призводить до бінарного мислення, що базуються на низці антиномій [10, с. 41].

Якщо антиномія свій – чужий є результатом зіткнення культур, то проміжна категорія *Іншого* свідчить про культурну акцептацію, певну взаємодію та її діалогізм. Зазначене явище особливо поширене на так званих перехідних пограниччях, позначених спорідненістю культур та віддалених

від ідеологічних центрів (периферійність/провінційність територій). С. Ульаш вважає, що саме досвід співіснування на багатоетнічних територіях представників різних культур перетворює семантично негативного Чужого в Іншого [14, с. 18].

У найзагальнішому вигляді діалог культур у розумінні Ю. Лотмана виглядає наступним образом: «...перший з його учасників (той, що передає) посідає значний запас накопиченого досвіду (пам'яті), а другий (той, що сприймає) зацікавлений у засвоєнні цього досвіду [3, с. 122].

З точки зору польсько-українського діалогу культур, за Лотманом, стороною, що сприймає має бути українська культура, як більш молодша, проте історично, у пограничному часопросторі, культурна penetрація була двосторонньою, проте не рівнозначною.

Я. Кеневич слушно зауважив, що цивілізаційні пограниччя не знаходяться між двома світами, воно завжди належить до одного з них. У цьому розумінні пограниччя з'являється всюди, де має місце експансія, спрямована на опанування простору, що знаходиться під впливом Чужих [11, с. 14]. Проте, на Кресах, польсько-українському пограниччі, завдяки культурній діалоговості, польська експансивність послаблювалась впливами українського етносу, можна стверджувати, що пограничні етноси формувались на тлі інших.

Антропологи вважають, що ознаки й символи Інших, що сприймаються з власної перспективи, є джерелом інформації та висновків щодо цінностей і норм об'єкту порівняння. У свою чергу, ідентифікація зі своєю групою вимагає наявності інших, відмінних, чужих груп, в реляції з якими процес ідентифікації набуває сенсу. Як стверджують представники чиказької школи (Г. Блумер) іманентно вписана у суспільний простір ідентичність визначається зовнішніми чинниками і залежить від контексту даної суспільної ситуації [13, с. 70].

Є. Нікіторович навіть вбачає певну загрозу для індивіду з боку гомогенічного й моноцентричного середовища. Вчений вважає, що у сьогоденному світі розгубленої людини найкраще почуваємось у середовищі собі побідних, у колі власної культури, проте, без Інших, без розмаїття, без чужих нам культур ми можемо стати «заручниками» власної традиції й культури [13, с. 86].

Зазначена вище відносна етнокультурна рівновага, ситуація пограниччя, не була явищем статичним, будь-який чинник міг викликати і викликав суперечки й сутички, що доводить конфліктогенність гетерогенічних територій. Загроза з боку «нетутешнього-чужого» (ісламський світ чи культурно відособлена Росія) сприяла ситуативній інтеграції «проти» третього; у мирні часті внутрішні чинники суспільно-культурної системи спільних територій могли призводити до протистояння в рамках спільного етнокультурного простору.

Польський антрополог Я. Кеневич наступним чином коментує специфіку та ситуативність міжетнічних реляцій на пограниччі: «Не варто думати, що простори, які називають Кресами Речі Посполитої, що ототожнювались з захисним валом Європи, були простором синтезу. Мало тут місце прагнення нав'язати власне бачення, власну культуру, проте воно не було більшим, ніж будь-де в Європі. Іноді співіснування різних груп в одному цивілізаційному просторі надавало натуральним конфліктам несамоовитої сили. Саме тут люди водночас могли бути Своїми, Іншими й Чужими. Проте завше біля себе» [11, s. 18-19].

Деякі вчені розглядають пограниччя як бінарну суспільну модель, яка визначається розглядуваною антиномією. Поглиблюючи наведену думку, можемо аналізувати культурне пограниччя, як суспільно-культурну систему, яка складається принаймні з двох культурних систем, що обумовлені власними (універсальними і специфічними) антиноміями. А отже, бінарна перцепція (що визнає перспективи двох учасників діалогу) дихотомічної моделі пограниччя, кожний сегмент якої складається з власних антиномій (універсальних, спільних з іншим сегментом, та внутрішніх, суто національних), сприятиме більш глибокому розумінню складності процесів культурної взаємодії. Так розуміння пограниччя дає нам підстави розглядати культурне пограниччя, як *бінарну дихотомію*.

Дещо в іншому напрямку проводить дослідження вже цитований Є. Нікіторович, пов'язуючи трансформації *Свій – Чужий – Інший* з подвійною (розмитою) ідентичністю. Вчений вважає, що буття на перехресті культур дає можливість розумово перетнути екзистенціальний простір, який є чинником, що виклинає порівняльні процеси. Результатом цього можуть бути двозначність сприйняття й оцінювання «Своїх» та «Чужих», неможливість чіткої етнічної самоідентифікації. У свою чергу розмита ідентичність значно посилює процеси культурної інтерференції, розвиває емпатію (розуміння відносин, почуттів, психічних станів іншої особи в формі співпереживання) та виховує толерантне ставлення до Іншого [13, с 14-15]. Про варіативність ідентичності на культурних пограниччях та право вибору етнічної приналежності йдеться також у працях К. Заяса [15, с. 16].

На підставі викладеного матеріалу можемо зробити висновок про багатогранність пограниччя як суспільно-культурного явища, яке впливає на суспільство в цілому та на окремі індивіди. Саме тому складова багато культурних регіонів – антиномія *Свій – Чужий*, з посередньою ланкою *Інший*, є дуже цікавим інтерпретаційним аспектом як суто антропологічних питань, так і літературних творів, особливо етнокультурних моделей, представлених у художньому світі.

Розглядувана семантична опозиція, як складова образної системи та етнокультурної моделі твору, дозволяє застосувати новий підхід до вивчення засобів художньої образності та на іншому рівні проаналізувати засади

використання архетипу «Чужого/Іншого» як основного засобу створення негативного стереотипу та образів у художніх творах.

Багатонаціональне суспільство, пограниччя, його суспільно-культурна система, які відтворюються різними письменниками у художньому світі на рівні етнокультурних моделей є відбитком їхнього національно-релятивного уявлення. Тому у нашій праці важливе місце посідають методи компаративістичної *імагології*. У силу різних об'єктивних і суб'єктивних обставин ця наукова дисципліна лише нещодавно стала об'єктом професійного наукового вивчення. Тому перед сучасним літературознавством стоїть чимало конкретних запитань, що потребують свого вирішення. Про це переконливо свідчить поява упродовж останніх десятиріч чималої кількості праць, зокрема, Я. Шашкевича, Я. Грицака, Д. Наливайка, А. Забловського, Н. Яковенко тощо, які окреслюють широкий спектр наукових проблем, пов'язаних із дослідженням імагології [4, с. 78].

Конкретизуючи розглядувані поняття А. Ф'ют пише: «*Інший* – це прибулець, ближчий чи дальший, або чужий сусід, який розмовляє відмінною мовою, культивує інші традиції та звичаї або сповідує не добре знайому релігію; іноді це приятель, проте, неодноразово буває смертельним ворогом. Щоправда Інший з'являється в літературі, але йому визначається посереднє місце, другорядне, його розміщують на тлі або замикають у ґрати стереотипів» [9, с. 6].

Турецький літературознавець Інанір Ємине вважає, що образ Чужого/Іншого визначається не тільки стереотипами, а передусім залежить від контекстів: культурно-історичного, політичного, соціально-психологічного тощо. Не можна не погодитись, бо саме ці чинники впливають на еволюцію і трансформації самих стереотипів [8, с. 281].

Слід наголосити, що антиномія *Свій – Чужий* визначає не тільки образи героїв та міжособистісні реляції; ця опозиція може впливати також і на структуру твору, його тематично-ідеологічну складову, поетику тощо.

Етнокультурні моделі функціонують у художньому просторі та художньому часом, які є визначальними у композиційній структурі словесного твору як єдиного цілого; часопростір є сприятливим ґрунтом для втілення універсальної архаїчної моделі світу, яка своєрідно модифікується в текстових структурах, адаптуючись до специфіки їхнього функціонування [6, с. 174].

Історичний пограничний простір у польській повоєнній прозі становить цікавий об'єкт досліджень. Пояснюється це тим, що у більшості творів часопростір являє собою те, що традиційно прийнято називати *пам'яттю-ностальгією*. Цей простір надзвичайно насичений амбівалентністю *своїх/чужих* цінностей, що проявляються на всіх конструкційних рівнях, але передовсім у категорії часу та способі його функціонування. Втрачена мала батьківщина, роки дитинства й молодості стають об'єктом згадування, ідеалізації та міфізації; відтворюваний на папері світ є лише суб'єктивним

відбитком минулої реальності, позначеним життєвим досвідом та підпорядкованим художнім задумам митця.

Варто згадати, що крім зредукованих і фрагментарних образів Іншого чи відверто ворожого чужого у польській повоєнній прозі на перший план висувається *Інший*, що свідчить про тенденції переосмислення минулого. Зрозуміти *Іншого*, познати його в різних екзистенціальних вимірах – це найкоротша дорога до трактування його як Свого, «освоєного». Досліджуючи процеси так званої «міжкультурної едукації» Є. Нікіторович зазначає, що: «Освоїти» – означає створити зв'язок [13, с. 166]. У багатьох випадках польська література розглядуваного періоду є прикладом пізнання й польсько-українського прозуміння.

На завершення підкреслимо, що, висвітлюючи етнокультурні комунікації, неможливо уникнути такого важливого концепту, як ідентичність, який ґрунтується на усвідомленні власної подібності чи несхожості з «іншим» або «чужим». Саме дихотомії «свій – чужий» чи «свій – інший» покладені в основу первісної самоакцентуації художника слова та сприяють диференціюванню поняття «я – мій світ» та «я – інший світ».

Формування колективної / національної ідентичності виявляється можливим лише в комунікаціях із якоюсь конкретною групою людей, що має внутрішні зв'язки, власні інтереси та суспільну суб'єктність. Колективна ідентичність тісно пов'язана з певною культурною традицією, яка формується на тлі «іншого», іншої культури. Механізми порівняння / зіставлення / комунікації групового способу організації життєдіяльності з відмінною культурною традицією слугують підґрунтям культурної ідентичності.

Духовний зв'язок із певною територією, що є значущою для індивіда та спільноти, з якою він себе ототожнює, тобто з малою вітчизною, сприяє формуванню регіональної ідентичності, яка, однак, не домінує над національною. Поняття «мала вітчизна» й «регіональна ідентичність» корелюються з бінарною опозицією «центр – периферія», а в умовах пограниччя – з антиномією «свій – чужий».

Ідентичність мешканців пограниччя є більш «пластичною» / «еластичною», відкритість і сприйнятливість її впливів може призводити до «розмитості» або подвійності ідентичності. Цьому сприяє також поліфонічність комунікативних етномоделей і ситуативність міжетнічних комунікацій на пограниччі.

Процес творення національної, у тому числі й регіональної ідентичності, має прямий зв'язок із культурою / літературою народу, чому вельми допомагає наявність діалогу між суб'єктом літературного процесу та культурною громадою лімінального простору. Комунікація на пограниччях виявляється можливою за умов наявності упорядкованих, схематичних і детермінованих культурою «картинок світу», тобто стереотипів (як позитивних, так і негативних), що сприяють самоідентифікації.

Літературні твори є відбитком авторської сукупності тожсамостей, що містить індивідуальну, модифіковану індивідуальним екзистенціальним досвідом і системою цінностей перцепцію світу й реальної дійсності. А тому літературні тексти мають власну художню вірогідність та об'єктивність.

1. Аббасова Н. Т. Опыт инаковости другого в философии Э. Левинаса / Н. Т. Аббасова // Вестник Самарского государственного университета. – Самара, 2007. – № 5. – С. 94–99.
2. Колосок Т. Культурна ідентичність як сприйняття чужого / Т. Колосок // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. – Луцьк, 2008. – № 12. – С. 33–38.
3. Лотман Ю. Проблема византийского влияния на русскую культуру в типологическом освещении / Ю. Лотман // Византия и Русь. – М., 1989. – С. 227–236.
4. Марценішко В. Втілення опозицій «свій – чужий» в повісті Миколи Гоголя «Тарас Бульба» / В. Марценішко // Вісник Черкаського державного університету. Серія : філологічні науки. – Черкаси, 2009. – № 158. – С. 77–85.
5. Навроцький В. В. Аналітична соціальна філософія про колективні феномени / В. В. Навроцький // Актуальні проблеми духовності : [зб. наук. праць / ред. Я. В. Шрамко]. – Кривий Ріг, 2009. – Вип. 10. – С. 293–301.
6. Олійник О. Антиномія категорій «свій» / «чужий» у просторі української народної чарівної казки : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.07 / О. Олійник. – Л., 2007. – 202 с.
7. Шукуров Р. Чужое : опыты преодоления : очерки из истории культуры Средиземноморья / Р. М. Шукуров. – М. : Алетея, 1999. – 384 с.
8. Эмыне И. Образы русских эмигрантов в турецкой литературе Культурологические чтения «Русская эмиграция XX века» : [сб. докл.] / И. Эмыне ; [отв. редактор И. Ю. Белякова]. – М. : Дом-музей Марины Цветаевой, 2006. – С. 280–289.
9. Fiut A. Spotkania z Innymi / Aleksander Fiut. – Kraków : Wydawnictwo Literackie, 2006. – 268 s.
10. Kalaga W. Obowiązek Innego. Trzeci / W. Kalaga // Dylematy wielokulturowości. – Kraków : Universitas, 2004. – 370 s.
11. Kieniewicz J. Kresy jako przestrzeń europejska / J. Kieniewicz // Dziedzictwo kresów – nasze wspólne dziedzictwo? – Kraków : Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy, 2006. – S. 13–24.
12. Kwaśniewski K. Społeczne rozumienie relacji kresów i terytorium narodowego / K. Kwaśniewski // Kresy – pojęcie i rzeczywistość / [pod red. K. Handke]. – Warszawa : Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy, 1997. – S. 63–84.
13. Nikitorowicz J. Pogranicze, tożsamość, edukacja międzykulturowa / J. Nikitorowicz. – Białystok : Trans Humana, 1995. – S. 70.
14. Uliasz St. O literaturze Kresów i pograniczu kultur / St. Uliasz. – Rzeszów :

Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2001. – 218 s.

15. Zajas K. Sytuacje pograniczne / K. Zajas // Fenomen Pogranicz kulturowych / [pod red. L. A. Suchomłynowa]. – Donieck : Jugo-Wostok, 2008. – S. 50–72.

Анотація

У статті аналізуються форми прояву пограничності, що пов'язані з тотожністю та обертаються довкола понять «Я» – «Ми» – «Вони» або «Свій» – «Інший» – «Чужий», їхня семантична опозиційність базується на стереотипах різного типу та проявляється у процесі ідентифікації.

Доводиться, що процес творення національної, у тому числі й регіональної ідентичності, має прямий зв'язок із культурою / літературою народу, чому вельми допомагає наявність діалогу між суб'єктом літературного процесу та культурною громадою лімінального простору. Комунікація на пограниччях виявляється можливою за умов наявності упорядкованих, схематичних і детермінованих культурою «картинок світу», тобто стереотипів (як позитивних, так і негативних), що сприяють самоідентифікації.

Ключові слова: пограниччя, креси, антиномія «Свій» – «Чужий», бінарна дихотомія «Свій» – «Інший», багатокультурність, суспільно-культурна гетерогенність.

Binary opposition "Your" - "Alien" as a way of world perception

Abstract

The article analyzes the forms of manifestation of boundaries associated with identity and revolves around the concepts of "I" – "We" – "They" or "Yours" – "Other" – "Alien", their semantic opposition is based on stereotypes of different types and Manifested in the process of identification.

It turns out that the process of creating a national, including regional identity, has a direct connection with the culture / literature of the people, and the dialogue between the subject of the literary process and the cultural community of the multicultural space is very helpful. Communication at the frontiers is possible in the presence of orderly, schematic and deterministic culture of "pictures of the world", that is, stereotypes (both positive and negative) that contribute to self-identification.

Key-words: borderland, kresy, ethnical conflicts, ethno-cultural model, the antinomy Another – Stranger – Alien

Сухомлинов Олексій Миколайович, доктор філологічних наук, професор, голова польського культурно-освітнього товариства „Відродження”. Автор понад 130 наукових статей і 5 монографій.

Наукові дослідження стосуються проблем прояву форм пограничності та багатокультурності. У наукових працях досліджено літературознавчий і антропологічний аспекти культурної, мовної та релігійної інтерференції, розглянуто складні питання польсько-українських лімінільних текстів, цивілізаційно-культурного пограниччя літератури сучасної Туреччини та традицій толерантності поліетнічної Буковини.

<http://suchomlynow.pl>

E-mail: lech@suchomlynow.pl